

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“MÜFETTİŞLER YA DA KAÇTIĞIN KURTULAMADIĞINDIR”

Sözcük Sayısı: 3826

Kategori: 1

Araştırma Sorusu: Melih Cevdet Anday'ın *Müfettişler* adlı tiyatro oyununun yapı unsurları ve absürt tiyatro öğeleri bağlamında incelenmesi

Mayıs 2025

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	3
I.A. ABSÜRT TİYATRO	3
I.B. TÜRKİYE'DE ABSÜRT TİYATRO	5
II. MELİH CEVDET ANDAY TİYATROSU VE MÜFETTİŞLER	6
III. YAPITIN ABSÜRT YAPI UNSURLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ.....	7
III.A. ZAMAN	7
III.B. MEKÂN	8
III.C. DİL VE ANLATIM	10
III.D. KARAKTERLER	12
III.E. OLAY ÖRGÜSÜ	13
III.F. KONU VE TEMALAR.....	15
III.G. METİNLERARASILIK	16
IV. SONUÇ.....	20
V. KAYNAKÇA.....	21

I. GİRİŞ

I.A. ABSÜRT TİYATRO

İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı büyük yıkım ve acılar Avrupa toplumunu derinden etkilemiştir. Savaş sona erse de, toplum savaşın izlerini silmeye fırsat bulamadan, ülkelerinin ağır ekonomik kayıplarını telafi etmek için zorlu koşullarda çalışmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte derin psikolojik ve toplumsal yaralar alan insanlar, sahip oldukları değerleri birer birer yitirerek hayata ve çevrelerine "yabancılaşmışlardır". İnançlarını kaybeden bireyler, yaşamın anlamını ve dünyadaki yerlerini sorgulamaya başlamışlardır. Tüm bu gelişmeler, hayatın anlamsız ve acı verici olduğu düşüncesini besleyerek absürdizmin temelini oluşturmuştur (Akıncı, 1996, ss. 15–16).

"Absürt" kelimesi saçma, anlamsız ve uyumsuz anlamlarını taşımaktadır. Absürdizm, insanın anlam arayışıyla evrenin anlamsızlığı arasındaki çatışmayı ifade eden bir akımdır. Bu düşünceye göre insanlar doğaları gereği yaşamlarında bir anlam ve düzen arar, ancak evren bu tür bir anlam sunmaz. Bu durum, insanın varoluşunun "absürt" yani mantıksız ve anlamsız olduğu sonucuna yol açar. Absürdizm bu yüzden insanın evrende bir anlam bulmasına yönelik uğraşlarının boşuna bir çaba olduğun öne sürmektedir.

Absürdizm hareketinin felsefi temelleri 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan varoluşçuluk ve postmodernizm akımlarına dayanmaktadır. Absürdizm, varoluşçulukta olduğu gibi insanın dünyadaki var oluş amacını, hayatının anlamını sorgulamıştır. Postmodernizm akımı, toplumun mutlak doğrularının ve değerlerinin sorgulanmasına ve bu değerlere olan inancın sarsılmasına neden olmuştur. Bu durum, insanların dünyada tutunabilecekleri sağlam değerlerin kalmadığını hissetmelerine ve hayatın anlamsız olduğu düşüncesine yol açarak absürdizmin temelini oluşturmuştur.

Absürdizmin kurucusu sayılan Albert Camus, "Sisifos Söyleni" adlı denemesinde "İnsanla yaşamı, oyuncuyla dekoru arasındaki bu kopma, uyumsuzluk duygusunun ta kendisidir." (Camus, 2010, s. 18) şeklinde insanın içinde bulunduğu kaotik ve mantıkdışı evrende, yok olacağını bilerek yaşamaya devam edişini anlamsız ve absürt olarak tanımlamıştır. Eugène Ionesco ise absürdü "Absürt, amaçtan yoksun demektir... Dininden, fizik ötesi kaynaklarından kopmuş insan kaybolmuştur ve tüm davranışları duygusuz, absürt ve anlamsızlaşmıştır." (Ionesco, 1957) şeklinde tanımlamaktadır.

Felsefî bir akım olarak ortaya çıkan absürdizm, başta edebiyat, tiyatro ve sinema olmak üzere çeşitli sanat dallarında yer bulmuştur. 1950'lerde Paris'te ortaya çıkan absürt tiyatro, savaş sonrası bunalım ortamındaki insanı irdelemektedir. Asıl amacı seyirciye insan hayatının anlamsızlığı, insanın dünyadaki amaçsızlığı ve çaresizliği temalarını aktarabilmek ve bu temaları sorgulatmaktır. (Özyön, 2017, ss. 69–70) Absürt tiyatro geleneksel tiyatrodan biçim ve öz olarak farklıdır. Geleneksel tiyatro eserlerinin belli bir mesajı ve konusu bulunurken absürt tiyatro oyunlarında belirli bir konu ve öykü tespit etmek zordur. Geleneksel tiyatronun aksine absürt tiyatroda belirli bir başlangıç ve bitiş bulunmaz, karakterler sahnede bulundukları süre boyunca belli bir karakter gelişiminden geçmezler; oyun, karakterlerin mantık dışı eylemler yapıp işlevsiz ve anlamsız bir şekilde birbirleri ile konuşmaları şeklinde işlenir.

Absürt tiyatro ana olarak evrenin anlamsızlığı ve 20 yy. insanının problemleri olan yalnızlık, çaresizlik, korku ve iletişimsizlik temalarını işlemiştir. Sanatın birçok dalında karşılık bulan sürrealizm akımının ve Freud'un bilinçdışı, insanın iç çatışmaları ve arzuları üzerine ortaya attığı fikirlerin etkilerini de absürt tiyatroda görmek mümkündür; oyunlar hayal, kâbus, gerçek ve bilinç altının iç içe geçtiği izlenimini vermektedir (Akıncı, 1996, ss. 13–15). Absürt tiyatro terimi ise ilk defa absürt tiyatronun öncüleri sayılan Samuel Beckett, Arthur Adamov ve Eugène

Ionesco'nun temeli absürt felsefeye dayanan tiyatro oyunları için eleştirmen Martin Esslin tarafından kullanılmıştır (Esslin, 1988, ss. 108-110).

I.B. TÜRKİYE'DE ABSÜRT TİYATRO

Avrupa'nın kültürel birikimi ve yaşadığı toplumsal ve siyasal olaylar, absürdizmin ve absürt tiyatronun dönemin kültür merkezi olan Paris'te ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Ancak absürt hareket, ele aldığı anlamsızlık, bireyin yabancılaşması ve varoluşsal sıkıntı gibi evrensel temalarla yalnızca Avrupa'ya özgü değil, tüm insanlığa hitap eden bir akım haline gelmiştir. Samuel Beckett'in "Godot'yu Beklerken" oyunu 1950'lerde otuzdan fazla dile çevrilerek Avrupa'dan sonra dünyada da büyük ilgi görmüştür ve diğer absürt oyunların dünyaya yayılmasına öncülük etmiştir. Türkiye'nin absürt tiyatroyla tanışması "Godot'yu Beklerken" in 1953 yılındaki çevirisi ile olurken Türk yazarların absürt eserler vermeleri 60'lı yıllardan sonra gerçekleşmiştir (Özalp, 2018, ss. 34-35). Türkiye'de absürt hareketinin öncüleri olarak sayılabilen Melih Cevdet Anday, Haldun Taner ve Adalet Ağaoğlu absürt eserlerini 60'lı yıllarda kaleme almışlardır. Bunun yanı sıra Aziz Nesin, Memet Baydur, Sabahattin Kudret Aksal ve Ferhan Şensoy ise 80'li yıllarda absürt oyunlara imza atmışlardır (Aydın, 1994, ss. 30-31). Türk absürt tiyatro yazarlarının klasik absürt tiyatro yazarlarından en büyük farkı absürt haricinde birçok farklı türde ve konuda eser vermiş olmalarıdır. Türk absürt tiyatrosunun bir diğer özelliği de toplumsal konulara yeterince eğilmediği için eleştirilen Avrupa absürt tiyatrosundan ayrılarak toplumsal ve politik konulara görece daha fazla ağırlık vermiş olmasıdır.

II. MELİH CEVDET ANDAY TİYATROSU VE MÜFETTİŞLER

Türk Edebiyatı'nın önemli isimlerinden Melih Cevdet Anday yazdığı şiir, deneme, makale ve romanların yanı sıra tiyatro oyunları da kaleme almıştır. Oyunlarında sıkça absürt öğelere yer verdiği için eserleri genellikle absürt tiyatro kapsamında değerlendirilir. Ancak eserlerinin, klasik absürt tiyatrodan ayrılan yönleri de vardır. Anday'ın tiyatrosu, klasik absürt tiyatroya kıyasla daha açık ve anlaşılır bir yapıya sahiptir. Oyunlarında siyasi göndermeler daha belirgin bir şekilde yer alırken, karakterlerin psikolojik durumları olayların gelişimini doğrudan etkiler. Toplumun gerçekleri ve insanın doğası, karakterler aracılığıyla incelenir. Ayrıca karakterler, dış dünya ile hesaplaşma ve değişim çabası içindedir. Anday'ın eserlerinde bireylerin ruhsal durumları, değer yargıları, geçmişleri ve yaşadıkları sorunlar ayrıntılı bir şekilde ele alınır (Akıncı, 1996, ss. 63-72).

Melih Cevdet Anday'ın 1972 tarihli tek perdelik absürt tiyatro oyunu *Müfettişler*, kötü anılarla dolu evlerini satıp deniz kıyısında bir eve yerleşmek isteyen, orta yaşlarını geride bırakmış evli bir çifti konu almaktadır. Evi satın almak için gelmiş olan Müşteri ve Tellal, Adam ve Kadın ile tanışmak için eve girerler ve olaylar gelişir. Kadın kahve yapmaya gittiği sırada Müşteri ve Tellal, Adam'ı sorguya çeker ve gerilim tırmanmaya başlar. Adamın iç dünyası, geçmişi ve korkuları açığa çıkar ve Adam adeta bir buhran geçirmeye başlar. Daha sonra konuşmaya Kadın'ın da katılmasıyla, Müşteri ve Tellal, Adam ve Kadın'ı geçmişleri ve evdeki anıları hakkında köşeye sıkıştırmaya çalışır. Bunun üzerine Kadın evi satmayacağını söyler ve Müşteri ve Tellal'i kovar. Müşteri ve Tellal evi terk ederken Kadın, Adam'ı taşınacakları yeni evi ve geleceklerini anlatarak rahatlatmaya çalışırken oyun son bulur.

III. YAPITIN ABSÜRT YAPI UNSURLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

III.A. ZAMAN

Absürt tiyatrodaki zaman, karakterlerin kapana kısıldığı bir kısır döngüden bir kesit imajı vermektedir. Geleneksel tiyatronun aksine oyunların başının ve sonunun belirli olmaması ve kurgunun bir giriş, gelişme, sonuç yapısına uymaması absürt tiyatronun karakteristik özelliklerinden biridir. Zaman 20. yy insanının doğumdan ölüme kadar tekrarlarla geçen tekdüze yaşam süresini anımsatan bir şekilde döngüsel yapıdadır. Oyun boyunca olaylar tekrar eder ve karakterler, belli aralıklarla aynı şeyleri söylerler ve aynı eylemlerde bulunurlar. Zaman yapısı karakterlerin zaman algısının bozulmasına hatta bazen de yitmesine sebebiyet verir. Absürt tiyatrodaki zamanın bir diğer özelliği ise statik oluşu ve olaylara etkisizliğidir. Zaman geçiyor gibi gözükse de olay örgüsü kronolojik bir mantıkta ilerlemediğinden dolayı zamanın oyuna etkisi bulunmaz. Çoğunlukla karakterlerin geçmişleri belirsizdir ve zaman karakterler üzerinde bir gerilim etkisi yaratır. Oyunun soyut yapısı içinde geçmiş gelecek ve şimdiki zaman iç içe geçmiş bir yapıdadır, karakterler oyun esnasında "şimdiki zamanda" bulunuyor olsalar dahi kendilerini sık sık gelecekte düşlerler ve diyaloglarında geçmişlerinden fragmanlara yer verirler.

Müfettişler'de oyunun anlatma zamanı "şimdi," karakterler için geçmiş ve geleceği içinde barındırır. Karakter sadece içinde bulundukları zaman içinde yaşamamaktadırlar, şimdiki zamanı deneyimledikleri şekilde eş zamanlı olarak geçmiş ve geleceği de yaşamaktadırlar (Yüksel, 2023, ss. 220-221). Geçmişteki olayların, acıların ve travmaların oyun boyunca Adam ve Kadın üzerinden kendilerini göstermeleri ve devamlı tekrarlanan geleceğe yönelik deniz kenarında bir eve taşınma hayali; iç içe geçmiş zaman yapısının göstergeleridir. Oyun, aynı zamanda absürt tiyatronun zaman anlayışıyla örtüşen döngüsel bir yapıya sahiptir:

"KADIN: ... Bütün gün çalışıp didinirsiniz, ertesi gün... hadi yeni baştan! Çok tuhaf bir dünya bu. (Bir yandan fincanlara çay koymaktadır.) Babam derdi ki dünya balmumundan yapılmadır derdi.

MÜŞTERİ: Çok hakkınız var. Sabahleyin karnınızı doyuruyorsunuz, ama öğle olunca bir bakıyorsunuz ki acıkmışsınız gene.

TELLAL: Akşam gene. ADAM (memnun): Öyle." (Anday, 1983, s. 166)

Çiftin hayatındaki en büyük mesele mevcut evlerini satıp yeni bir ev almak olmasına rağmen, Kadın'ın daha önce gelen hiçbir müşteriye evi satmadığını söylemesi ve oyunun yine evin satılmamasıyla sonlanması, bu tekrar eden yapıyı pekiştirir. Müşteri ve Tellal'in Adamı sorgulamaları tamamladıktan sonra Müşteri'nin "bugünlük yeter" demesi, bu döngüselliğin önemli bir göstergesidir.

Karakterler absürt oyunlarda sıkça görüldüğü gibi çarpık bir zaman algısına sahiptir. Adamın belleğinin zayıflaması ve Müşteri ve Tellal'in evin kapısında on gün boyunca beklemeleri ve Kadın'ın daha önce başka müşteri ve tellallerin yirmi otuz gün beklediklerini söylemesi buna örnek olarak verilebilir. Yaşlı bir çift olan Adam ve Kadın hayatlarındaki zamanlarını tüketmişlerdir ve hala tüketmektedirler, bu yüzden zaman hayallerini gerçekleştirebilmelerinin üzerinde bir baskı unsurudur (Akıncı, 1996, ss. 74-76). Gerilerinde kalan kısıtlı zamanda deniz kıyısında bir eve taşınma hayali çiftin yaşam mücadelelerine anlam katmaktadır.

III.B. MEKÂN

Absürt tiyatro oyunlarında mekân genellikle tek ve değişmezdir. Karakterler çoğu zaman belirsiz ve soyut mekanlarda bulunurlar. Oyun boyunca, karakterlerin içinde bulundukları mekân haricinde başka mekanların varlığından bahsedilmez. İçinde bulunan mekânlar

karakterlerin hareket alanlarını daraltarak içinde bulundukları çaresizliği, çözümsüzlüğü ve sıkışmışlığı yansıtır. Bu mekân yapısının içinde hapsolmuş olan karakterler, dünyaya hapsolmuş insanı andırır. Absürt tiyatrodaki mekânın belirsizliği ve değişmezliği, karakterlerin dış dünyaya etki edememesi, insanın içinde bulunduğu absürt duruma karşı güçsüzlüğünü gösterir. Absürt tiyatrodaki mekân bir metafor olarak da yorumlanabilir. Çoğu zaman mekân, karakterlerin ruh hallerini ve varoluşsal sıkıntılarını yansıtan özellikler taşır.

Müfettişler'de mekân oyununun temel yapı taşlarından biridir, Adam ve Kadının en büyük hayali içinde bulundukları mekândan uzaklaşıp hayatlarını yeni bir mekânda sürdürmektir. Oyun baştan sona tek bir somut mekânda, çiftin evinde geçmektedir. Ancak dış mekânlar, karakterlerin geçmişe ve geleceğe dair tasvirlerinde imgesel olarak kendini göstermektedir (ss. 76-78). Oyun bahsi geçen mekânların temsil değerleri açısından üç boyut altında değerlendirilebilir (Yüksel, 2023, ss. 218-220). Kadın, Adam'a anılarını hatırlatırken geçmişte beraber bulundukları sokaklardan ve bahçelerden bahseder, bunun üzerine Adam'ın, belli etmediğini ama çevresindeki halkanın gitgide daraldığını söylemesinden geçmiş boyutunun bunalım ve sıkıntıları temsil ettiği yorumu yapılabilir. Kadın ve Adamın arasında pencereden bakmanın yasak olması ve Adamın hastalığından dolayı dışarı çıkamıyor oluşu, dış uzamların temsil değeri olarak tehlike, kötü ve korkuyu çağrıştırdığı söylenilebilir. Oyunun geçtiği ev ise geçmiş ve tasarlanan gelecek arasında bir ara mekândır; karakterlerin hapsedildikleri bu ara mekânda bulundukları sürenin ve yaşadıkları deneyimlerin korku, acı ve travmalarla bağdaştırıldığı söylenilebilir:

"MÜŞTERİ: (...) Ama bu evin, anlattığınız gibi, hatta anlattığınızdan da çok önem taşıdığı, dışından belli. (Ev sahiplerinin bu söze şaşkınlıklarına inanarak gülümser.) Evet, bir ev, içinde sakladıklarını dışına vurur." (Anday, 1983, s. 175)

Çiftin gelecek boyutunda içinde yaşamayı tasarladığı mekân olan deniz kıyısındaki evin ise geçmişin olumsuzluklarını geride bırakıp yeni bir yaşama başlamayı, umudu ve mutluluğu temsil ettiği söylenebilir. Adam ve Kadın'ın oyun boyunca sahip oldukları mekân değişikliği motivasyonu iç dünyalarında ev ile ilişkilendirdikleri kötü anılarından bir kurtuluş çabasıdır.

III.C. DİL VE ANLATIM

Absürt tiyatro, insanlar arasındaki iletişimi sorgulamış ve günlük hayatta sıradanlaşan, anlamını yitiren iletişimi—yani iletişimsizlik problemini—eleştirmiştir. Bu iletişimsizlik sürecinde insanlar aslında birbirlerine anlamlı bir şey söylemez. Absürt tiyatroda iletişimsizlik, parçalanmış bir dille; anlamsız diyaloglar, içi boş cümleler, tekrarlar, duraksamalar ve yanlış anlaşılmalara yoluyla yansıtılır (Aydemir, 2003, s. 15). Bu oyunlarda, geleneksel tiyatronun aksine, mükemmellikten uzak ve kopuk bir iletişim görülür; ayrıca günlük hayata daha yakın, basit bir dil kullanılır.

Müfettişler'de dil absürt tiyatro ile paralellikler gösterir. Çoğunlukla kullanılan dilde mantık çerçevesinde bir tartışma veya bir akıl yürütme görülemezken; konuşmalar iletişim yoksunluğunu vurgulamak adına içi boş, mantıksız ve anlamsızdır. Diyaloglarda yanlış anlaşılmalara söz konusudur ve bazen karakterler birbirlerini anlamazlar.

"KADIN (Bıçağı ve şarkıyı bırakır, sol elinin baş parmağını ağzına götürür): Uf, elimi kestim.

ADAM: Neyini kestini?

KADIN: Elimi

ADAM: Niçin kesiyorsun elini?

KADIN: Ben kesmek istemiyordum bıçak, kesti." (Anday, 1983, s. 145)

Bu parçalanmış dil yapısının iletişimsizlik izleğini vurgulamak için tercih edildiği söylenilebilir. Oyun başlangıcından beri karakterler aslında kendi başlarına konuşarak iç dünyalarını ve benliklerini yansıtmaktadırlar. Bireysel konuşmalar bir araya gelerek uyumsuz diyalogu oluşturur ve oyunun hayal-kâbus arası soyut atmosferinin oluşmasını sağlar. Oyunun absürt tiyatro ile paralellik gösterdiği bir diğer nokta ise basit, günlük dil kullanımudur.

Adam ve Kadın'ın temel amacı olan yeni eve taşınma hayali ise dilde de karşılık bulur, çiftin ortak hayat mücadelesini ortaya koyan bu hayalin oyun boyunca diyaloglar aracılığıyla tekrarlanması bir laytmotif olarak yorumlanabilir. Bir diğer laytmotif ise Adam ve Kadın'ın arasındaki ilişkinin yapaylığını ve samimiyetsizliğini vurgulayan, birbirlerine sürekli "sevgilim" diye hitap etmeleridir. Kadın'ın Adam'a karşı kullandığı dilde bir tutarlılık gözlemlenemez, bazı anlarda eşine şefkatli bir şekilde yaklaşırken ve onu rahatlatmaya çalışırken bazı anlarda adeta eşine karşı baskı uygulamakta ve ona bağırır (Aydın, 1994, s. 38).

Müşteri ve Tellal, Kadın ve Adam ile tanışırken konuşmada oldukça kibar bir dil hâkimdir. Kadın kahve yapmaya gittiğinde ise Müşteri ve Tellal art arda sorular sorarak Adam'ı sorgulamaya başlarlar. Müşteri ve Tellal'in Adam'a emir kipi ile hitap ettikleri görülür, kullandıkları dil kabalaşır ve baskıcı bir üslup kullanırlar. Adam'a yer yer bağırılır ve "alçak" ve "namussuz" gibi ifadelerle hakaret edilir. Sorgulama Adam'ın korkuları ve intihar girişimiyle alakalı sorularla başlar ancak sorgulamanın devamında sorular "Sık sık kahkaha ile güler misin?" ve "İştahın iyi midir?" gibi bağlamdan kopuk ve anlamsız sorularla yer değiştirir.

Adam karakterinin geçmişinde, evde eşinden ve iş yerinde üstlerinden baskı gördüğü çıkarılabilir. Bu baskının sonucu olarak parçalanmış kişiliği, sürekli şüphe ve korku içinde olması, kullandığı dile de yansır; kendini çoğunlukla kısa ve kesik cümlelerle ifade eder. Adamın konuşmasında da hareketlerinde olduğu gibi korku ve suçluluk duyguları fark edilebilir (ss. 42-43). Kimi zaman konuşmadan koparak dalar, geçmişe döner ve iç dünyası kurduğu monologlar aracılığıyla kendini gösterir. Adam, sorgulama sırasında da ezilmişliğini gösteren pasif bir tutum sergiler; başkaldırmak yerine itiraf etmeye hazır olduğunu söyler ve itaatkâr bir şekilde sorulara cevap verir.

III.D. KARAKTERLER

Absürt tiyatro oyunları, bireyin hayattaki ve evrendeki konumunu sahneye karakterler üzerinden aktarır. Karakterler, hayata karşı yabancılaşmış, yalnız, iletişim kurmaktan yoksun, tekdüze bir yaşam döngüsüne hapsolmuş ve geleceği olmayan; psikolojik çöküntü içindeki insanı yansıtır. Bu nedenle, absürt tiyatronun donuk, eylemsiz, çevresine duyarsız, korku ve kaygı dolu karakterleri adeta mekanik kuklaları andırır (Aydın, 1994, p. 18).

Absürt oyunlarda karakterler, bireysellikten uzak olup salt gerçek insanlar olmaktan ziyade, olguları yansıtan; varoluşsal problemleri ve insanın temel özelliklerini ön plana çıkaran, çağı ve toplumu irdelemeye yarayan soyut metaforlar olarak ortaya çıkar. Kişilerin kimlikleri, karakter özellikleri ve geçmişleri bilinmez ve oyun boyunca içinde oldukları durumu anlamlandırmak mümkün değildir. Geleneksel tiyatronun aksine, bu kişiler psikolojik bir karakter gelişimi gösteren bireyler olmaktan çok uzaktır ve tiplere olarak değerlendirilebilir. İçinde bulundukları kısır döngüden çıkma motivasyonu göstermeyen, bir çözüm arayışı içinde olmayan, hayata ve absürde karşı elleri kolları bağlı olan bu karakterler, varoluş anksiyetesi içinde yalnızca zaman geçirmekle yetinip ölümü bekler.

Müfettişler'deki kişi kadrosu Adam, Kadın, Müşteri ve Tellal'den oluşur. Karakterlerin isimleri belli değildir; sıfatlarla adlandırılmışlardır. Belirsiz kimlikleri, geçmişleri ve ilişkileri, okuyucunun onlarla özdeşleşmesini engeller. Karakterlerin iç sıkıntıları, duyguları, kaygıları ve travmaları, davranışlarını şekillendirir. Oyundaki karakter kullanımı absürt tiyatroyla uyumludur ancak bazı farklılıklar gösterir. Oyunun klasik absürt tiyatrodan ayrıldığı başlıca noktalardan biri, bireyin evrendeki konumu ve varoluşsal açmazlarının yanı sıra, baskıcı politik uygulamalar, hoşgörüsüz toplum yapısı ve bozulmuş düzen gibi çağın sorunlarını da karakterler üzerinden incelemesidir. Karakterler ilişkilerinde sürengenlik göstermeyen bir şekilde anne-çocuk, memur-müfettiş, mal sahibi-müşteri, hasta-doktor, tutsak-zindancı gibi farklı rollere bürünürler ve gerçekliğin farklı açılarının birey üzerindeki etkisini göz önüne sererler (Yüksel, 2023, ss. 213-217). *Müfettişler'deki* karakterler klasik absürt eserlerdeki karakterler gibi umutsuz, eylemsiz, çözüm arayışında olmayan kişiler değildir; hayatları geçmişin yarattığı travmalar ve korku içinde geçse de değişim ve yeni bir yaşam için bir arayış ve bu uğurda bir çaba söz konusudur. Klasik absürt tiyatrodaki hâkim olan umutsuzluk ortamı *Müfettişler'de* görülmez, Adam ve Kadın her daim geleceğe umutla bakarlar ve içinde bulundukları duruma karşı pasif bir tutum sergilemek yerine başarılı olamasalar dahi mücadele ederler.

III.E. OLAY ÖRGÜSÜ

Absürt tiyatrodaki geleneksel tiyatronun aksine, olaylardan çok olaylar aracılığıyla temsil edilen düşünceler ön plana çıkar. Olay örgüsü, kavramları yansıtmanın bir aracı olarak kullanılır. Oyunlar genellikle eylem içermeyen ve salt evrensel bir durum bildirisi yapan bir olay örgüsüne ya da eyleme dayalı (doğrusal) olsa da eylemi duruma indirgeyen ve merkezinde yine evrensel bir durumu barındıran bir olay örgüsüne sahiptir (Aydemir, 2003, ss. 22-24). İnsanın hayatı ve evrendeki konumu yani içinde bulunduğu durum absürt tiyatrodaki temel konusudur. Klasik

yapıdan ayrılan bir diğer nokta ise aktarılan olaydan çok gösterilen bir durumun mevcut olmasıdır, absürt oyunlar ele alınan konu ve problemlere çözüm aramak yerine bunları seyirciye göstermeyi amaçlar. Oyunlarda gerçeklik, bilinç altı ve hayal boyutu iç içe geçmiştir ve olaylar klasik bir giriş-gelişme-sonuç kurgusunu takip etmez. Olay örgüsü, "absürt" kavramını yansıtmanın bir aracı olup, seyirciyi sorgulamaya yönlendirmek için bilinçli boşluklar içerir. Mesaj verme kaygısı ve mutlu son bulunmaz; sonuca izleyici karar verir.

Müfettişler'de olay örgüsü, kişilerin sıradan ve günlük yaşamlarını yansıtır gibi gelişse de oyunun asıl anlatısı soyut bir düzeyde gerçekleşir. Oyun boyunca yaşanan olaylar odakta değildir; olay örgüsü, karakterlerin içinde bulundukları çaresiz durumu ve problemlerini yansıtmaya amacı taşır. Nesnel düzeyde anlamlandırılması güç olan olay örgüsü ve hikâye, metaforik boyutta değerlendirildiğinde anlam kazanır (Aydın, 1994, ss. 39-40). Oyunun dinamiği, çiftin var olma çabası, geçmişlerini geride bırakma isteği ve içinde bulundukları çaresiz durumdan kurtulup deniz kıyısına taşınma hayali üzerine kuruludur. Gelişen olaylar da bu temel dinamiğe dayanır:

“KADIN: ... Biliyorsun, seninle kırk yıl deniz kıyısı özlemi çektik. Öyle oldu ki, deniz kıyısına bir varabilsek değişecek her şey, bütün işlerimiz yoluna girecek, mutluluğa kavuşacağız.” (Anday, 1983, s. 156)

Bu anlatı klasik absürt tiyatrodaki gibi grotesk bir biçimde değil, ev alım-satım hikâyesi içinde işlenir. Absürt tiyatroya göre olayların gelişimi daha açıktır ve kurguda boş alanlar daha az bulunur. Gelişim çizgisi ve olaylar okuyucuda merak uyandırırken karakterlerin içinde bulundukları durum bireysel, evrensel ve toplumsal konularda sorgulamaya iter. Ayrıca olayların gelişimi—başarısız ev alım-satım pazarlığı ve Adam ile Kadın'ın iç hesaplaşma

süreci—çiftin hayatları boyunca içinde olacakları bir döngü izlenimi yaratır. Olay örgüsü belirgin bir başlangıç ve sona sahip değildir; bunun yerine dairesel bir yapıdadır ve çiftin hayatından bir kesit sunar.

III.F. KONU VE TEMALAR

Absürt tiyatro, insanın varoluşsal anlamsızlığını, iletişimsizliğini ve modern dünyadaki sıkışmışlığını konu alır. Başlıca işlenen temalar arasında hayatın anlamsızlığı, saçmalık, yabancılaşma, otorite ve baskı karşısında bireyin çaresizliği, ölüm ve hiçlik yer alır (Aydemir, 2003, ss. 13-22). Modern insanın içinde bulunduğu absürt durum ve yaşadığı problemler, trajik ve komik unsurların iç içe geçmesiyle ironik bir biçimde sunulur. Karakterler, anlam arayışı içinde olmalarına rağmen hiçbir sonuca ulaşamaz ve varoluşlarını sorgulasalar da bir yanıt bulamazlar.

Müfettişler işlediği konu ve temalar bakımından absürt tiyatro oyunları ile pek çok yönden benzeşmektedir. Bir çiftin hayatından bir kesit izlenimi veren ev alım-satım hikayesi oyunun ana konusu olarak yorumlanabilir. Otorite baskısı, anlamsızlık, iletişimsizlik, hayatın döngüsellik, çaresizlik ve korku temaları ise ön plana çıkar (Aydın, 1994, ss. 39-40). Adamın iş ve sosyal hayatında deneyimlediği korku ve baskı ortamı, onu oyunda kaygılı, hasta ve dış dünyadan korkan bir figüre dönüştürmüştür. Bu durum, bireyin otorite baskısı altında nasıl şekillendiğini ve psikolojik olarak nasıl ezildiğini gözler önüne serer.

"ADAM: Gece yarısı uyanıverirsiniz... (Doğrulur.) Bakarsınız ki, bütün daire arkadaşları dolmuş içeri. Ellerinde koca koca defterler. Defterleri yere koyup açarlar, birbirlerinin üstüne çıkararak, sırtına basarak başlarlar bağırıp çağırmaya: "Bu senin yazın", "Hayır, benim yazım değil" Öyle bir tartışma başlar ki, konukseverliği unutup tümünü kovmak gelir içinizden. Uyku

uyuyamazsınız çünkü. (Daire arkadaşlarına bağırır) Defolun! Ben emekliye ayrıldım artık." (Anday, 1983, s. 172)

Kadın ve Adam'ın kendi içlerinde ve Müşteri ve Tellal ile kurdukları diyaloglarda, eylemlerinde anlamsızlık ve saçmalık temaları kendilerini gösterir. Çiftin oyunun sonunda amaçlarına ulaşamamaları, geleceğe dair taşıdıkları umuda rağmen içinde bulundukları çaresizliği yansıtır.

III.G. METİNLERARASILIK

Absürt tiyatrodaki metinlerarasılık, hem diğer absürt eserlerle hem de klasik tiyatro metinleri, edebi eserler ve mitolojik anlatılara yapılan göndermeler yoluyla sıkça kullanılır. Bu göndermeler, benzer olayların, konuların ve temaların işlenmesi ya da doğrudan alıntılar aracılığıyla ortaya konur. Absürt tiyatrodaki metinlerarasılık, yalnızca estetik bir unsur olmanın ötesinde, felsefi bir araç olarak işlev görür. Seyircinin veya okuyucunun beklentileriyle oynayarak absürt etkinin güçlenmesine katkıda bulunur. Ayrıca, anlamın parçalanmasını destekleyerek varoluşsal sorgulamaları derinleştirir ve metnin çok katmanlı yapısını zenginleştirir.

Absürt tiyatronun en büyük isimlerinden Ionesco'nun 1954 tarihli *Amédée ya da Nasıl Kurtulmalı* adlı absürt oyunu *Müfettişler* ile paralellikler taşır (Özcan, 2012, ss. 213-217). Oyun Madeleine ve Amédée isimli bir çiftin yaşamı üzerine kuruludur. Çift yıllardır kapılar ve pencereler kapalı, dış dünyadan uzak bir şekilde evlerine kapalı yaşamaktadır. Nedeni bilinmeyen bir şekilde dışarıdan görünmek istemezler ve sadece zorunda kaldıklarında zaman pencereyi kullanırlar. Oyunda iletişimsizlik izleği dikkat çeker, Madeleine ve Amédée oyun boyunca zamanlarını konuşarak ve tartışarak geçirir ancak birbirlerini anlamamalarına rağmen

konuşmaya devam ederler. Oyunun devamında evin içinde giderek büyüyen bir ceset olduğu ortaya çıkar ve oyun boyunca çiftin bu cesetten kurtulma çabası işlenir.

Amédée gibi *Müfettişler* de bir karı kocayı ele alır ve aynı şekilde sadece bir evin içinde geçer. Kadın ve Adam'ın arasında da nedeni belli olmayan bir şekilde pencereden bakmak yasaktır; Müşteri ve Tellal'e görünmekten korkarlar. Adam ve Kadın yalnızlarken anlamsız konulardan konuşurlar ve tartışır. Müşteri ve Tellal ile sohbet ederlerken Adam, cenazelerini hep içeride tuttuklarını, bu yüzden evin gittikçe daraldığını söyler:

"ADAM: Biz cenazelerimizi hep içeride tutmuşuzdur. Bu yüzden daraldıkça daralıyor koca ev. Yukardaki odalardan biri hep kapalıdır. Bir gün kilitlemiştik nedense, anahtarı kaybettik. Öyle değil mi sevgilim?" (Anday, 1983, s. 173)

Bu unsurdan oyun boyunca bir daha bahsedilmez ve doğruluğu hakkında da bir kanıt bulunmaz ancak bu durumun *Amédée*'deki büyüyen cesetle benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Anday'ın da *Müfettişler* eserinde *Amédée*'yi çağrıştıran detaylara yer vererek Ionesco'dan esinlendiği veya ona karşı bir saygı duruşunda bulunduğu söylenilebilir.

Absürt tiyatronun klasik oyunlarından Harold Pinter'ın 1957 tarihli *Doğum Günü Partisi*'nde *Müfettişler*'le kurgusal ve yapısal ortak unsurlar fark edilebilir (Özyön, 2016, p. 346). Oyunun kahramanı Stanley eski bir piyanisttir, geçmişte çok başarılı bir konser verdiğinden sonra uğradığı bir saldırıdan bahseder. Stanley geçmişinden kaçıp sığındığı Petey ve Meg

karakterlerinin işlettiği eski bir pansiyonda yaşamaktadır ve gününün çoğunu odasında tek başına geçirmektir, dış dünyadan kopuk bir şekilde yaşamaktadır. Meg bir gün pansiyona iki yabancının geleceğinden bahseder, bu fikir bile Stanley'i alt üst etmeye yeter. Goldberg ve McCann'in karakterlerinin Stanley'nin kaldığı pansiyona gelmesi ile Stanley'de şüphe ve güvensizlik duyguları ön plana çıkar. Oyunun ilerleyen bölümünde Goldberg ve McCann Stanley'i şiddetli sorgulamaya çeker. Stanley'e doğrultulan sorular başta mantıklı gibi gözükürken daha sonra giderek anlamsızlaşmaya başlar. Stanley'nin karakterinde ve benliğinde bir dağılma görülür ve sorulara kısa, anlamsız cevaplar vermeye başlar.

Müfettişler'de Adam karakterinin *Doğum Günü Partisi*'ndeki Stanley ile benzer özellikler gösterdiği söylenilebilir. Adam kendisini evin içinde dış dünyadan soyutlamıştır, geçmişte iş ve özel hayatında edindiği olumsuz deneyimlerden ve anılarından kaçmaya çalışmaktadır:

"KADIN: (...) (Gülmeye başlar. Adam Gülümser) Ne pis boğazdın ama, sokakta ne görsen alırdın yiyecek. Sonra kırlarda, bahçelerde dolaşırken g l yaprakarını avucunun içinde patlatırdın,  d m  koparırdın benim.

ADAM: (Tırnaklarını yemeye başlar): Dişimi sıkıyordum, bir şey belli etmiyordum. Ama  evremdeki halka daralıyordu gitgide.

KADIN: Hatırlıyor musun? Bir gün, sıcak, çok sıcak bir gün sokaklarda koşmuştuk.

ADAM: Evet, yalınayak.

KADIN: Yalınayak değildik sevgilim, iyi düşün! Elimizde ipler vardı.

ADAM: İpler vardı benim elimde, kendimi asmak istemiştim." (Anday, 1983, s. 157)

Adam sohbet esnasında ansızın Müşteri ve Tellal tarafından sorguya çekilmeye başlanır, korku ve suçluluk duyguları adamın benliğinde kendisini gösterir. Başta Adam'a sorulan sorular mantık çerçevesinde ilerlerken bu sorular giderek yerlerini anlamsız ve mantıksız sorulara bırakırlar. Benzer kurgu öğeleri üzerinden *Doğum Günü Partisi*'ndeki baskı, şiddet, kişiliğin parçalanması ve siyasal kutuplaşma konuları *Müfettişler*'de de işlenmiştir.

Nikolay Gogol'un 1836 tarihli *Müfettiş* adlı komedisi, bir kasabaya müfettiş geleceği haberinin yayılmasıyla başlar. İlçe başkanı ve memurlar, Hlestakov adlı bir adamı yanlışlıkla müfettiş sanar. Hlestakov da bu durumu kendi çıkarı için kullanır. Oyunda otorite korkusu ve toplumsal yozlaşma eleştirisi ön plana çıkar. Gogol, oyunun fikrini, dönemde artan devlet denetimleri yüzünden insanların müfettişlerin gerçek mi sahte mi olduğunu anlayamamasından almıştır.

Müfettişler oyunu ile *Müfettiş* oyunu arasında isim benzerliği haricinde imgesel benzerlikler de fark edilebilir. *Müfettişler*'de de Müşteri ve Tellal karakterlerinin aslında kılık değiştirmiş müfettişler olup olmadıkları veya Adam'ın geçmişteki sorgulanma deneyimlerinin bilinç altındaki yansımaları mı oldukları bilinmez. *Müfettişler* oyunu da toplumsal konulara değinmiştir ve özellikle Adam figürü üzerinden devlet baskısı, otorite kontrolü ve sorgulanma konuları işlenmiştir. Bu bağlamda Melih Cevdet Anday'ın 1950 yılında *Müfettiş* oyununu Türkçe'ye çevirmiş olması *Müfettiş*'teki bazı unsurlardan esinlenmiş olma ihtimalini mümkün kılar.

IV. SONUÇ

Bu çalışmada, Melih Cevdet Anday'ın *Müfettişler* oyununda kullanılan yazınsal seçimler ve yapı unsurları; zaman, mekân, dil ve anlatım, karakterler, olay örgüsü, konu ve temalar ve metinlerarasılık bağlamında incelenmiştir. Oyun, klasik absürt tiyatro eserleriyle büyük ölçüde benzerlik gösterse de bazı yönlerden bu eserlerden ayrılmaktadır. Metin, anlamsal ve yapısal unsurlar açısından değerlendirildiğinde, absürt tiyatro özelliklerini taşıdığı ve bu doğrultuda yorumlanabileceği söylenebilir.

Sonuç olarak, *Müfettişler* absürt tiyatronun temel özelliklerini barındıran, varoluşsal sorgulamalar, iletişimsizlik ve otorite baskısı gibi temaları ele alan bir oyundur. Tek mekânda geçen oyun, karakterlerin geçmişten kurtulma çabalarıyla anlam kazanırken, zaman algısı da absürt tiyatronun döngüsel yapısını yansıtır. Dil kullanımı, mantıksız ve kopuk diyaloglarla iletişim yoksunluğunu vurgular. Olay örgüsü, günlük yaşamın sıradanlığı içinde soyut bir anlatı sunarak karakterlerin çaresizliğini ve içsel çatışmalarını yansıtır. Adam karakteri, *Doğum Günü Partisi*'ndeki Stanley ile benzerlikler taşıırken, oyun genel yapısıyla *Müfettiş* ve *Amédée* gibi eserlerle de imgesel bağlar kurar. Böylece *Müfettişler*, hem biçim hem de içerik açısından absürt tiyatronun örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

V. KAYNAKÇA

- Akıncı, Ü. (1996). Melih Cevdet Anday'ın oyunlarında uyumsuz öğeler (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, B. (2003). Absürd (uyumsuz) tiyatro ve yapısal özellikleri. Sanat Dergisi, 4.
- Aydın, S. (1994). Türkiye'de uyumsuz tiyatro uygulamaları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anday, M. C. (1983). Toplu oyunları 1 / Ölümsüzler. Yapı Kredi Yayınları.
- Camus, A. (2010). Sisifos söyleni (T. Yücel, Çev.). Can Yayınları.
- Esslin, M. (1988). Saçma tiyatrosu (L. Mollamustafaoğlu, Çev.). Metis Çeviri.
- Gogol, N. (2021). Müfettiş. Can Yayınları.
- Ionesco, E. (1957). Dans les armes de la ville. Cahiers de la Compagnie Madeleine Renaud-Jean-Louis Barrault, 20.
- Özalp, İ. (2018). Türk tiyatrosunda absürt gelenek ve karakter analizi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, O. (2012). Ionesco'nun Amédée ya da Nasıl Kurtulmalı oyununda absürd öğeler. VIII. Ulusal Frankofoni Kongresi, Namık Kemal Üniversitesi.
- Özyön, A. (2017). Absürt tiyatro'nun 1970 sonrası tiyatromuza yansımaları (Yayımlanmamış doktora tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyön, A. (2016). Toplumdaki parçalanmışlığın dile yansımaları: Pinter'in Doğum Günü Partisi ve Anday'ın Müfettişler adlı oyunu. 2nd International Multidisciplinary Congress of Eurasia (IMCOFE'16), Dumlupınar Üniversitesi.
- Yüksel, A. (2023). Melih Cevdet Anday tiyatrosu: Yapısalcılık ve bir uygulama. Habitus Yayınları.